

ارائه الگوی کیفی برای فرهنگ عمومی و پایداری اجتماعی در مجتمع‌های مسکونی (نمونه موردی: شهر زنجان)*

سرور رحیما زنجانی

دانشجوی دکتری معماری، گروه معماری، مرکز تحقیقات افق‌های نوین در معماری و شهرسازی، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران.

محمدرضا رحیم‌زاده^۱

استادیار گروه معماری، گروه معماری، مرکز تحقیقات افق‌های نوین در معماری و شهرسازی، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران

منصوره کیان ارثی

استادیار گروه معماری، مرکز تحقیقات افق‌های نوین در معماری و شهرسازی، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۲/۱۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۱/۱۰

چکیده

پژوهش حاضر به دنبال بررسی و تعیین روابط بین مؤلفه‌های مؤثر در فرهنگ عمومی و پایداری اجتماعی مجتمع‌های مسکونی شهر زنجان به عنوان قلمرو مطالعاتی است، تا بتواند با کشف و بررسی رابطه‌ی بین فرهنگ عمومی و پایداری اجتماعی در مجتمع‌های مسکونی به پایداری مجتمع‌های مسکونی شهر زنجان از جنبه اجتماعی آن با تکیه بر فرهنگ عمومی برسد. این پژوهش از لحاظ هدف، کاربردی و از نوع کیفی است. جامعه آماری این پژوهش ۱۱ نفر از خبرگان معماری و جامعه‌شناسی هستند که با استفاده از روش نمونه‌گیری گلوله برفی انتخاب شده‌اند. ابزار جمع‌آوری اطلاعات مصاحبه نیمه‌ساختاریافته برگرفته از مبانی نظری است. روش تجزیه تحلیل اطلاعات، روش گراند تئوری است. از طریق انطباق داده‌های حاصل از تحلیل مصاحبه‌ها و مشاهدات، متغیرها و ویژگی‌های محیطی مرتبط با پایداری اجتماعی و فرهنگی در مجتمع‌های مسکونی استخراج و دسته‌بندی شده است. در مدل پارادایمی پژوهش، عناصر مداخله‌گر شامل شاخص رفاه و درآمد و معیار مشارکت، عوامل علی شامل دسترسی به منابع، میزان دسترسی به امکانات و معیار فرهنگ و اجتماع، عوامل راهبردی شامل معیار مشارکت، پیامدها شامل عدالت و برابری، شاخص امنیت، توانمندسازی، خلاقیت و همزیستی، عوامل زمینه‌ای شامل تامین نیازهای اساسی، علاقه، آموزش است و در نهایت در راستای نتایج پیشنهاداتی ارائه شده است.

کلید واژه‌ها: پایداری اجتماعی، فرهنگ عمومی، مجتمع مسکونی، شهر زنجان.

* این مقاله برگرفته از رساله دکتری سرور رحیما زنجانی با عنوان "تدوین رابطه پایداری فرهنگ عمومی و ارتقاء پایداری اجتماعی در مجتمع‌های مسکونی (نمونه موردی: شهر زنجان)" است که به راهنمایی دکتر محمدرضا رحیم‌زاده و مشاوره دکتر منصوره کیان‌ارثی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف‌آباد به انجام رسیده است.

^۱ نویسنده مسئول: m.rahimzadeh@art.ac.ir

در حال حاضر، فرهنگ، مسئله روز است. بنای فرهنگ هم با آدمی است. در دوره جدید، فرهنگ و زندگی با هم در می‌آمیزند و برای ارتقا زندگی، باید فرهنگ در خدمت زندگی قرار گیرد. در این عصر که عصر جهانی‌شدن است، فرهنگ هر چه بیشتر به شبکه‌ای زنده و زاینده بدل شده است که مدام در حال تطور است. فرهنگ با سه چالش بزرگ یا سه وضعیت خطیر البته همراه با فرصت روبه‌رو است. نخستین چیزی که فرهنگ‌ها در دوران جهانی‌شدن با آن روبه‌رو گشته‌اند به گفته‌ی داریوش شایگان اصطلاح "موزاییک فرهنگی" به معنای گسترش ارتباطات، کنش‌های متقابل و تعامل فرهنگی در پرتو رشد و گسترش ابزارهای ارتباطی و فناوری است (به نقل از حمیدی فراهانی و حشمتی، ۱۳۹۱). در جوامع پیشین تعامل فرهنگی میان جوامع به دلیل موانع جغرافیایی و محیطی محدود به اندرکنش‌های بازرگانان، جهانگردان، مبلغان مذهبی و نیروهای نظامی بود که چنین کار ویژه‌ای را به عهده داشتند، ولی در جهان امروز به سبب تحولات و پیشرفت‌های چشم‌گیری که در حوزه‌ی فناوری، ترابری و ارتباطات به وقوع پیوسته، عوامل محدودکننده‌ی رابطه و تعامل میان فرهنگ‌ها اندک اندک از میان رفته و می‌رود و پیوسته بر گستره‌ی روابط فرهنگی افزوده می‌شود. در چنین فضایی فرهنگ‌ها ناگزیر از شناخت و رویایی با یکدیگرند. به سخن دیگر، در چنین فضایی جایی برای آسودگی، امنیت و درج‌ازدن فرهنگی که در فضاهای بسته گذشته فراهم بود، وجود ندارد و فرهنگ باید حضوری پویا در پهنه‌ی روابط میان‌فرهنگی داشته باشد (الیاه و فیکراه، ۲۰۱۸).

چالش بعدی که فرهنگ‌های جوامع ضعیف‌تر با آن روبه‌رو هستند، مربوط به پیوندی است که امروزه میان اقتصاد و فرهنگ پدید آمده است؛ به این معنا که اقتصادهای برتر و توانا در کشورهای قدرت‌مند امکان گونه‌ای چیرگی بر دیگر فرهنگ‌ها را به‌دست آورده‌اند. اصطلاح صنایع فرهنگی که بوسیله گروهی از دانشمندان علوم ارتباطات مطرح شده است ناشی از کنترل مستقیم قلمروهای فرهنگی است که از طریق نیروهای اقتصادی موفق به حذف مرزهای موجود میان شرایط اقتصادی و عوامل فرهنگی گردیده است و ادغام اقتصاد و فرهنگ را به صنایع فرهنگی تعبیر نموده‌اند (فراهانی، ۱۳۹۰). سومین وضع که البته نوعی امکان مبارزه و ایستادگی فرهنگی برای فرهنگ‌های جهان ایجاد می‌کند، مربوط به ظهور رسانه‌های گروهی است که در اختیار فرهنگ‌ها قرار گرفته تا با آن خود را تقویت و در پهنه‌ی تعامل‌های فرهنگی ابراز وجود کنند (حمیدی فراهانی و حشمتی، ۱۳۹۱: ۱۵۶-۱۵۵). دغدغه‌های موجود، حاکی از عمق اهمیت موضوع فرهنگ در سطح جهانی است و ایران از این امر مستثنی نیست. فرهنگ و از جمله فرهنگ عمومی دارای لایه‌های چندی است که از یکدیگر تأثیر می‌پذیرند، لیکن لایه بیرونی آن است که بالاترین اهمیت را دارد، چون متأثر از شرایط و سیستم‌های بیرونی است. با نگاهی به جامعه ایرانی، با دیدی واقع‌گرایانه آشکار خواهد شد، آنچه در میان اقشار و طبقات گوناگون جامعه ما مشترک است رسوم، آداب، تشریفات و شعائر اجتماعی است و نه ارزش‌ها (یوسفی و شریفی تهرانی، ۱۳۹۴).

ارزش‌ها احساسات ریشه‌دار و عمیقی است که اعضای جامعه در آن شریکند. این ارزش‌ها اعمال و رفتار جامعه را تعیین می‌کند. ارزش‌های اخلاقی در هر جامعه رکن اصلی فرهنگ عمومی آن جامعه را تشکیل می‌دهد و به عبارت دیگر فرهنگ عمومی چیزی جز اخلاق اجتماعی نیست (خزائی، ۱۳۹۷: ۳۱-۵۶). بعنوان مثال پژوهشی که سال ۱۳۹۵ با عنوان وضعیت فرهنگی جامعه از دیدگاه متولیان فرهنگ، انجام شده حاکی از آن است، ۹ دیدگاه بین متولیان فرهنگی وجود

دارد که غالباً کیفیت برنامه‌های فرهنگی و نیز وضعیت فرهنگ جامعه را مطلوب ارزیابی نمی‌کنند. کلیه این دیدگاه‌ها اذعان دارند که اقدامات و برنامه‌های فرهنگی مورد ارزیابی و نتیجه‌گیری کارشناسانه قرار نمی‌گیرند و لذا فرهنگ جامعه را دچار آسیب‌های جدی کرده‌اند و بایستی منتظر گسترش دامنه مشکلات فرهنگی در جامعه بود (امینی، ۱۳۹۵: ۱). امروزه فرهنگ، در کنار ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی توسعه پایدار، به عنوان بعد چهارم و حتی بعد مرکزی توسعه پایدار، مورد توجه ویژه‌ای قرار گرفته است. طبق اظهار یونسکو، فرهنگ در سطح جهان به عنوان یک توانمندساز و کمک‌کننده به توسعه پایدار محسوب می‌شود (یونسکو، ۲۰۱۶).

در پژوهش حاضر سه مولفه اصلی فرهنگ، پایداری اجتماعی و معماری با محوریت معماری مجتمع‌های مسکونی مورد بررسی قرار می‌گیرد. دغدغه‌های موجود در این حوزه‌ها امری جهانی بوده و اقدامات قابل توجهی برای بهتر نمودن شرایط فرهنگی و بالا بردن رفاه اجتماعی در سراسر جهان در حال انجام است. نقشه رفاه جهان در سال ۲۰۱۹ با مشخص کردن نقشه راه کشورها در دستیابی به رفاه یا دور شدن از آن می‌کوشد تا به جهان نشان دهد کدام راه‌ها، ملت‌ها را به سوی رفاه اجتماعی و نهایتاً پایداری اجتماعی خواهد برد. بر مبنای شاخص لگاتوم که یک شاخص بین‌المللی برای سنجش رفاه اقتصادی و اجتماعی کشورها است، برای رسیدن هدف مذکور، وضعیت کشورها بر مبنای ۹ رکن سنجیده می‌شود: کیفیت اقتصاد، محیط کسب و کار، حکمرانی، آزادی فردی، سرمایه اجتماعی، ایمنی و امنیت، آموزش، بهداشت و محیط طبیعی. از سال ۲۰۰۶ میلادی با استفاده از داده‌های ۱۴۹ کشور جهان، سفر کشورها در مسیر رفاه اجتماعی پیگیری شده و در گزارش سال ۲۰۱۹ میلادی اعلام شده، رفاه نسبی جهان و پایداری اجتماعی جهان رو به افزایش است. برآورد جدید این موسسه جهانی بیانگر تنزل جایگاه رفاه در ایران است. تازه‌ترین گزارش موسسه بین‌المللی لگاتوم نشان می‌دهد رتبه ایران در شاخص رفاه ۲۰۱۹ به ۱۱۹ در میان ۱۶۷ کشور جهان رسیده است، این در حالی است که برآورد قبلی این موسسه بیانگر جایگاه ۱۰۸ ایران در سال ۲۰۱۸ و در بین ۱۴۹ کشور جهان بوده است (Legatum Institute, 2019).

همان‌گونه که اشاره شد موضوع این پژوهش، امری جهانی است و به دلیل دغدغه‌ها و نگرانی‌های موجود در سرزمین ایران، به شهر زنجان به عنوان یکی از شهرهای این سرزمین می‌پردازد. آمار مرکز ملی آمار ایران حاکی از رشد جمعیت و مهاجرپذیر بودن این شهر است. در ده سال گذشته، برای پاسخ به نیاز مسکن جمعیت رو به رشد زنجان شاهد ساخت و ساز تعداد قابل توجهی مجتمع مسکونی در سراسر شهر و بویژه شهرک‌های اقماری هستیم. افراد با فرهنگ‌های متفاوت و شیوه‌های مختلف زندگی دور هم جمع شده‌اند که این خود زمینه‌ساز مشکلات فراوانی است. مشکلاتی نظیر، فاصله گرفتن ساکنان، خودکامگی و خودخواهی آنان، آسیب‌های اخلاقی بویژه در میان کودکان و نوجوانان، درگیری‌های خانوادگی و ...، این در حالی است که زنجان تا سال‌های ۱۳۳۳-۱۳۴۰ روند رو به رشد آرام و منطقی را سپری می‌کرد و متناسب با نیازهای روزمره شهروندان هیچگونه مشکلی را به وجود نمی‌آورد. با رشد اقتصادی اوائل دهه ۱۳۵۳ و بالا رفتن درآمدهای شهری، جاذبه‌های کاذب شهری و تهیه طرح‌های جامع و منطقه‌ای، این شهر نیز چون اکثر شهرهای متوسط کشور جهت پاسخگویی به نیازهای جمعیتی خود به زمین‌های کشاورزی و باغی، حریم رودخانه‌ها، تپه‌های کم ارتفاع حاشیه شهر دست یافت. از آغاز دهه ۱۳۸۳ ه.ش شهر زنجان سامانه نامتعادل شهری را رقم می‌زند که طرح‌های توسعه شهری مبتنی بر الگو و روند تهیه کلیشه موجود نه تنها قادر به پاسخگویی مسائل آن نیست، بلکه بنظر می‌رسد در سیر تخریبی فضای حیاتی شهر اثرات جبران ناپذیر می‌گذارد. زنجان با سابقه شهرنشینی بیش از ۱۴۳۳ سال از جمله

شهرهایی است که دوره‌های مختلف اوج و حضيض در شهرنشینی را پشت سر نهاده و امروزه یکی از مهم‌ترین شهرهای منطقه به شمار می‌رود (حیسی و همکاران، ۱۳۸۷: ۷۲-۷۱).

پایداری اجتماعی یکی از مفاهیم مرتبط با توسعه پایدار است که از دهه ۱۹۶۰ به بعد در برنامه‌های توسعه کشورهای مختلف وارد شد اما به دلیل عدم اجماع بر سر مولفه‌ها و جایگاه آن در میان سایر اجزاء توسعه پایدار در عمل به گونه‌های بسیار متفاوتی با آن برخورد شده است. بحث و رویکرد سبز به پایداری اجتماعی در توانایی جامعه برای حفظ و نگهداری ابزارهای ضروری ایجاد ثروت و رفاه و مشارکت اجتماعی برای گسترش یکپارچگی و انسجام از سوی دیگر اشاره می‌کند و به عنوان یک مفهوم، به دنبال حفظ و ثبات مولفه‌های اجتماعی و فرهنگی جامعه هم پیوند با ابعاد زیست محیطی و اقتصادی است (نوری و همکاران، ۱۴۰۱). توسعه اجتماعی و حرکت به سوی پایداری اجتماعی از موارد مهمی است که در قانون برنامه پنجساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۶-۱۴۰۰) به آن پرداخته شده است. طبق بند الف ماده ۷۷ کمک به حفظ و ارتقای سرمایه اجتماعی با استفاده از توان و ظرفیتهای مردمی و افزایش مشارکت‌های اجتماعی مردم مورد توجه و تاکید است (آستانه و همکاران، ۲۰۱۹).

طبق مطالعات برنامه آمایش استان زنجان در سال ۱۳۹۶، یکی از اهداف بنیادین توسعه استان ارتقای شاخص‌های توسعه انسانی، سرمایه اجتماعی، هویت فرهنگی و احیای میراث معنوی متناسب با مقتضیات و قابلیت‌های توسعه استان است. همچنین توسعه اجتماعی و فرهنگی یکی از محورهای مهم طرح‌ها و پروژه‌های اولویت‌دار در استان زنجان طبق سند آمایش سرزمین استان زنجان (اخلاقی و همکاران، ۱۳۹۹) است. ایجاد امکانات و تجهیزات خدمات عادلانه رفاهی، فرهنگی، آموزشی، بهداشتی و درمانی در مناطق مختلف استان مورد تاکید در این سند است. راهبردهای پیشنهادی سند راهبردی سال ۱۳۹۸ برای رسیدن به وضع مطلوب در حوزه اجتماعی و فرهنگی در زنجان به شرح زیر است:

۱. گسترش روحیه تعاون و مشارکت عمومی در عرصه‌های اجتماعی و فرهنگی.
۲. گسترش فضاهای فراغتی فرهنگی و هنری.
۳. تحول نظام مدیریتی از بخشی به توسعه‌ای.
۴. کاهش تصدی دولت در امور اجتماعی و فرهنگی.
۵. ارتقا نقش زنان در امور اجتماعی و فرهنگی (سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان زنجان، ۱۳۹۸: ۹۴).

حوزه‌ی اصلی این پژوهش، مجتمع‌های مسکونی، است که در کنش متقابل با حوزه‌ی فرهنگ و پایداری اجتماعی، قابل بررسی است. مجتمع مسکونی شکل جدید خانه است، خانه‌ای که مبدأ و مقصد زندگی روزمره انسان است. امروزه به علت جبر زندگی و یا تک بعدی نگری و اصل قرار گرفتن اقتصاد، بسیاری از ارزش‌های انسانی و اجتماعی و بومی و فرهنگی نادیده گرفته می‌شود. خانه آدمی در بلوک‌های مسکونی در پشت چند پنجره یکنواخت و هم‌شکل با دیگران، قرار دارد که نه فقط برای میهمان، بلکه برای افراد خانواده نیز تشخیص آن از بیرون مشکل است (سجادی قائم مقامی، پوردیهمی و ضرغامی، ۱۳۸۹: ۷۵-۸۸).

بررسی وضع موجود ارتباط سه حوزه این پژوهش حاکی از آن است که در دهه‌ی اخیر توسعه پایدار از ارکان اصلی طراحی و سازماندهی فضاهای مسکونی به حساب می‌آید. پایداری اجتماعی و رویکرد سبز نیز به عنوان جزیی از اجزای اصلی توسعه پایدار در طراحی و افزایش کارایی و ارتقا سطح زندگی و شکل‌گیری مجتمع‌های مسکونی، به شکل فزاینده‌ای مطرح است (داداش پور و همکاران، ۱۴۰۱). ابعاد توسعه پایدار دربرگیرنده خصیصه‌های اجتماعی و اقتصادی

و محیطی است که بیانگر مفهومی موزون و به هم پیوسته در قالب کلتی واحد و دارای تعامل است. با توجه به اثرات گسترده مسکن بر طراحی و شکل‌گیری محیط‌های شهری و بر حیات اقتصادی، اجتماعی و کالبدی شهر و شهروندان، هرروز تاثیرگذاری آن بر تحقق اهداف توسعه پایدار شهری نیز بسیار پررنگ‌تر می‌شود. وجه اقتصادی معمولاً به علت انگیزه‌های مالی و انتفاعی توسط سرمایه‌گذاران رعایت می‌گردد، مسائل زیست محیطی نیز به فراخور هر جامعه برای خود ضوابطی دارد و مورد توجه واقع می‌شود، اما آنچه مغفول می‌ماند وجه اجتماعی توسعه است (ضرغامی، ۱۳۸۸: ۱۱۶-۱۰۳).

در حال حاضر ارتباط موجود بین سه حوزه این پژوهش در کشور ایران و به تعاقب آن در شهری مانند زنجان مطلوب نیست. مسکن از جمله مسائل اجتماعی است که باید به صورت جامع مورد بررسی قرار گیرد. در حالیکه امروزه بیشتر از بعد اقتصادی و افزایش کمی مورد توجه می‌گیرد. تجارب جهانی حاکی از وجود رابطه‌ای عمیق و تاریخی بین مقوله مسکن و فرهنگ است. پایداری اجتماعی نیز به عنوان یکی از کلیدی‌ترین موارد مطرح در برنامه ریزی شهری بویژه در برنامه‌ریزی مجتمع‌های مسکونی مطرح است. اجتماعی باید به چگونگی ارتباط میان افراد، جامعه توجه داشته است. پایداری اجتماعی مجتمع‌های مسکونی، وضعیتی است که ساکنان از زندگی در خانه و مجتمع خود رضایت داشته و احساس دلبستگی کنند. در مفهوم پایداری اجتماعی نیازهای اساسی و برابری به عنوان ارکان اساسی پایداری اجتماعی شناخته می‌شوند؛ به عبارت دیگر پایداری اجتماعی، بهره‌وری مجتمع‌های مسکونی را به حداکثر می‌رساند (جمعه‌پور و ابراهیمی، ۱۳۹۴: ۱). هم‌چنین زندگی در این گونه مجموعه‌ها، همکاری داوطلبانه و مسئولیت‌پذیری اجتماعی را به وجود می‌آورد (افشاری، ۱۳۹۴: ۸۶-۱۰۰).

جدول شماره ۱ اهداف پایداری اجتماعی و فرهنگی در شهرهای مهم کشورهای توسعه یافته دنیا را نشان می‌دهد.

این اهداف بیانگر وضع مطلوبی است که این کشورها در حوزه طرح‌های شهری و اجتماعی به دنبال آن هستند.

جدول ۱. اهداف پایداری اجتماعی در طرح‌های شهری در شهرهای مختلف جهان

شاخص‌های پایداری اجتماعی	بارسلون اسپانیا	کاردیف ولز	روتتردام هلند	تورین ایتالیا	لایپزیک آلمان
مسکن و محیط سالم	*	*	*	*	*
آموزش و مهارت‌های شغلی	*	*	*	*	*
جمعیت شناختی (مهاجرت، رشد جمعیت، سن)	*	*	*	*	*
تعامل و همبستگی اجتماعی	*	*	*	*	*
هویت و حس تعلق به مکان	*	*	*	*	*
توانمندسازی، مشارکت و دسترسی	*	*	*	*	*
سرمایه اجتماعی	*	*	*	*	*
رفاه، آرامش و کیفیت زندگی	*	*	*	*	*
عدالت و برابری	x	x	x	x	x
حقوق انسانی و جنسیت	*	x	x	*	*
فقرزدایی	*	x	*	x	x
عدالت اجتماعی	x	x	x	x	*

(Goodland, 2013: 17)

در مطالعات پیشین مرتبط با موضوع این پژوهش سعی شده با ژرف‌کاوی کیفیت مسکن در خانه‌های سنتی ایران معیارهایی برای تدوین راهکارهای موثر برای افزایش کیفیت مسکن معاصر به دست آید که نشان می‌دهد رابطه معناداری بین کیفیت خانه‌های سنتی، انسان، معماری و سبک زندگی گذشته وجود دارد که از سنت‌ها و ارزش‌های اصیل

سرچشمه می‌گیرد. همچنین به ترتیب اهمیت، شاخص‌های نیازهای انسان، کیفیت محیطی، کالبدی، عملکردی و ساختاری در این رابطه معنادار سهیم بوده‌اند که می‌بایست در طراحی مسکن معاصر مد نظر قرار گیرند (آصفی و ایمانی، ۱۳۹۵: ۶۹-۶۸). پژوهش حاضر به دنبال بررسی و تعیین روابط بین مؤلفه‌های مؤثر در فرهنگ عمومی و پایداری اجتماعی مجتمع‌های مسکونی شهر زنجان به عنوان قلمرو مطالعاتی است، تا بتواند با کشف و بررسی رابطه بین فرهنگ عمومی و پایداری اجتماعی در مجتمع‌های مسکونی به مجتمع‌های مسکونی این شهر از جنبه اجتماعی آن با تکیه بر فرهنگ عمومی برسد. جنبه‌ای که مورد اغفال قرار گرفته و اگر همراه و همگام دو جنبه دیگر توسعه پایدار پیش نرود، آمیدی به تحقق مطلوب در زمینه معماری پایدار و توسعه پایدار در این شهر وجود نخواهد داشت.

روش پژوهش

روش تحقیق پژوهش حاضر ترکیبی از روش استدلال منطقی و نظریه زمینه‌ای (گراند تئوری) است. در تحقیق حاضر با استفاده از تکنیک‌های تحلیلی کوربین و استراوس (۱۹۹۸) مفاهیم به عنوان واحد تحلیل در سطوح متن کل پاراگراف، عبارت و جملات مورد توجه قرار گرفتند و با تفکیک متن به عناصر دارای پیام در داخل خطوط یا پاراگراف‌ها تلاش شد تا کدهای باز استخراج شوند. بعد از این مرحله سعی شد که مفاهیم اولیه نیز در قالب دسته‌های بزرگ مفهومی طبقه بندی گردند در مرحله کدگذاری محوری، ابتدا مقوله اصلی تعیین شد سپس سایر مقوله‌ها در قالب خوشه بزرگ موجبات علی، راهبردها، عوامل زمینه‌ای، شرایط محیطی و پیامدها دسته بندی شدند. در این مرحله، به هر یک از اجزاء، عنوان و برجسی داده می‌شود. این عنوان، که اصطلاحاً به آن کد گفته می‌شود، باید گویای محتوای داده باشد، به طوری که محقق و خواننده، با مشاهده این عنوان و تیترو، تا حدود زیادی به مفهوم جملات پی ببرند. در اجرای این مرحله، عوامل مربوط به مدل‌های کسب و کار جمع آوری شده در جدولی نوشته شدند و در دو مرحله، برای هر یک از آنها، عنوان مناسبی برگزیده شد. مرحله اول توسط خود محقق اصلاح گردید. حدود هر مقوله محوری و مقوله‌های دیگر اصلی در آغاز تجزیه و تحلیل به صورت قطعی تعیین نشد و این مقوله‌ها در سراسر تجزیه و تحلیل مورد تجدید نظر قرار گرفتند.

مرحله بعدی در کدگذاری محوری، مشخص کردن یک پدیده با در نظر گرفتن شرایطی است که به ایجاد آن می‌انجامد و آن شرایط عبارت است از زمینه‌ای که مقوله در آن واقع شده است. در این پژوهش روش نمونه‌گیری به روش گلوله برفی تا اشباع نظری ادامه یافت و در مجموع ۱۱ نفر پروسه مصاحبه را طی کردند. مشارکت کنندگان این پژوهش از میان خبرگان در حوزه معماری و شهرسازی و جامعه‌شناسی و برنامه‌ریزی شهری با روش نمونه‌گیری گلوله برفی انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها در این مرحله از پژوهش، مصاحبه‌هایی رو در رو و عمیق بود که از مشارکت کنندگان درباره مشاهدات آن‌ها سوال می‌شد و مصاحبه‌ها ضبط تا با مرور گفتگوها، تحلیل و بررسی دقیق‌تری نسبت به دیدگاه‌های مشارکت کنندگان انجام شود. پروتکل مصاحبه شامل ۱۴ پرسش اصلی بود که بعضاً به اقتضای نحوه پاسخگویی مصاحبه شوندگان، در نهایت برخی پرسش‌های حذف گردید تا اطلاعات شفاف‌تری ذیل آن بدست آید. نمونه‌گیری نظری تا رسیدن مقوله‌ها به اشباع نظری ادامه یافت؛ اشباع نظری^۱ مرحله‌ای است که در آن داده‌های جدیدی در ارتباط با مقوله پدید نمی‌آیند، مقوله گستره مناسبی می‌یابد و روابط بین مقوله‌ها برقرار و تایید می‌شوند. همزمان با

¹ Theoretical Saturation

گردآوری داده‌ها کد گذاری آن‌ها نیز انجام گرفت و انجام مصاحبه تا آنجایی ادامه یافت که اشباع نظری از پاسخ‌های مصاحبه شوندگان حاصل شود و جنس پاسخ‌ها تکراری نباشد. در این پژوهش حجم نمونه ۱۱ نفر از نخبگان است.

معرفی مصاحبه شوندگان

برای رسیدن به الگوی برآمده از روش کیفی بعد از ۱۱ مصاحبه با افراد مختلف، از نظر کفایت نمونه‌گیری اشباع داده‌ها حاصل شد. در جدول ۲ مشخصات مصاحبه شوندگان آمده است. همچنین جهت سهولت دسته‌بندی مصاحبه شوندگان در جدول شماره ۳، کد گذاری صورت گرفته است.

جدول ۲. مشخصات فردی و تعداد نفرات مصاحبه شونده به تفکیک سن و جنسیت و سطح شغلی

و رشته تحصیلی

سن	رشته تحصیلی	جنسیت	مشارکت‌کننده	سطح شغلی
۴۴	معماری	مرد	مصاحبه‌شونده (۱)	استادیار دانشگاه زنجان-مدیر گروه معماری-مهندس پایه یک طراحی و نظارت معماران =طراح و ناظر پروژه‌های مسکونی در قالب مجتمع‌های مسکونی در شهر زنجان
۳۹	معماری	مرد	مصاحبه‌شونده (۲)	عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد هیدج-مدیر گروه معماری-مهندس پایه یک طراحی و نظارت معماران
۴۲	معماری	مرد	مصاحبه‌شونده (۳)	عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد زنجان - مهندس پایه یک طراحی و نظارت معماران =طراح و ناظر پروژه‌های مسکونی در قالب مجتمع‌های مسکونی در شهر زنجان
۴۳	شهرسازی	مرد	مصاحبه‌شونده (۴)	معاون معماری و شهرسازی اداره کل راه و شهرسازی استان زنجان
۳۸	جغرافیا و برنامه ریزی شهری	مرد	مصاحبه‌شونده (۵)	استادیار دانشگاه زنجان - پژوهشگر برتر گروه علوم انسانی از طرف ستاد هفته پژوهش و فناوری استان زنجان
۳۶	شهرسازی	مرد	مصاحبه‌شونده (۶)	رئیس اداره شناسایی و حفاظت از اراضی اداره کل راه و شهرسازی استان زنجان
۴۴	معماری	مرد	مصاحبه‌شونده (۷)	عضو هیات علمی دانشگاه هنر اسلامی تبریز-مدیر گروه معماری و شهرسازی-عضو انجمن آکوستیک
۵۱	جامعه‌شناسی	مرد	مصاحبه‌شونده (۸)	عضو هیات علمی دانشگاه علامه-استادیار رشته جامعه‌شناسی توسعه - عضویت در گروه پژوهشگری اجتماعی دانشکده علوم اجتماعی
۴۹	معماری	زن	مصاحبه‌شونده (۹)	عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران غرب-مشاور شورای اسلامی شهر تهران (کمیسیون توسعه و عمران شهری)
۴۲	جامعه‌شناسی	زن	مصاحبه‌شونده (۱۰)	عضو هیات علمی دانشگاه علامه-استادیار رشته جامعه‌شناسی - عضویت در گروه پژوهشگری اجتماعی دانشکده علوم اجتماعی.
۳۸	جامعه‌شناسی	مرد	مصاحبه‌شونده (۱۱)	عضو هیات علمی دانشگاه علامه-استادیار رشته جامعه‌شناسی - گرایش جامعه‌شناسی سیاسی است- عضویت در گروه پژوهشگری اجتماعی دانشکده علوم اجتماعی.

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۳. کد دهی مصاحبه شوندگان

ردیف	نام و مشخصات	رشته تحصیلی	کدهای قراردادی	تعداد
۱	مصاحبه شونده	معماری	A	۵
۲	مصاحبه شونده	شهرسازی و برنامه ریزی شهری	B	۳
۳	مصاحبه شونده	جامعه‌شناسی	C	۳

منبع: یافته‌های پژوهش

مبانی نظری پژوهش پایداری^۱

^۱ Sustainability

توجه جهانی به طور جدی از سال ۱۹۸۷ میلادی و با برگزاری کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه که آغازگر بحث بر روی توسعه پایدار بود، بر روی مبحث پایداری معطوف شد. در تعریفی که این کمیسیون از توسعه پایدار مبنی بر دستیابی به نیازهای کنونی بدون به مخاطره افتادن قدرت نسل‌های آینده برای تأمین نیازهای خودشان به دست می‌دهد، پایداری به معنی گذراندن زندگی و امرار معاش از درآمد و جلوگیری از زوال داشته‌ها (اعم از سرمایه اقتصادی، اکولوژیکی و اجتماعی) است. از سال ۲۰۱۳ میلادی اصطلاح توسعه پایدار شامل زمینه‌های دیگری از جمله، زمینه فرهنگی نیز می‌شود. زمینه فرهنگی در اعلامیه جهانی به عنوان یک منبع توسعه شناخته شده است (پیام یونسکو، ۱۳۹۱: ۲۱-۲۴). روسای دولت‌ها، نمایندگان بلند پایه نهادهای تخصصی سازمان ملل متحد و جامعه مدنی در سپتامبر ۲۰۱۵ میلادی گرد هم آمدند و در مجمع عمومی ملل متحد، دستورکار توسعه پایدار ۲۰۳۰ را تصویب کردند.

دستورکار ۲۰۱۳ توسعه پایدار، حقوق افراد را محترم می‌شمارد و از دیدگاهی انسانی در مورد توسعه بهره می‌گیرد. این دستورکار، بر اصول کرامت و حقوق بشر، عدالت اجتماعی، صلح، شمول اجتماعی و حفاظت و تنوع قومی، فرهنگی و زبانی و نیز بر مسئولیت مشترک و پاسخگویی استوار است. بدیهی است که هیچ توسعه‌ای نمی‌تواند بدون فرهنگ به پایداری برسد. فرهنگ هویت جوامع را تشکیل می‌دهد و به کاهش فقر و توسعه برابر، فراگیر و انسان محور کمک می‌کند. قرار دادن فرهنگ در بطن سیاست‌های توسعه، پیش شرط لازم برای جهت‌بخشی به فرآیند جهانی شدن با احترام به تنوع فرهنگ‌ها و حفاظت از میراث فرهنگی ملموس و ناملموس با تأکید بر ترویج تفاهم میان فرهنگی است (نصیری قیداری، ۲۰۱۵: ۸-۹). در جدیدترین تعریف، توسعه پایدار، توسعه‌ای جهانی است که بیانگر توسعه بشر و افزایش رفاه انسانی است که به دنبال وحدت نسل‌های معاصر و آینده، نیازهای منطقه‌ای و جهانی، روندهای زمانی و مکانی، محیط و توسعه، و کارایی و عدالت است. این نوع توسعه، همکاری مناسب بین منافع اقتصادی و عدالت اجتماعی را دنبال می‌کند. در واقع توسعه پایدار مستلزم رعایت عدالت اجتماعی و توجه متوازن به وجوه فرهنگی، سیاسی و اقتصادی حیات جامعه (Yan & others: 2018).

فرهنگ عمومی^۱

در مورد فرهنگ، تعابیر و توضیحات بسیاری موجود است. یکپارچه کردن و همه را به نحوی در یک تعریف جامع و مانع در آوردن، نه ممکن است و نه مقدور و نه تابحال چنین کاری انجام گرفته است. بنا بر بینش‌ها و نگرش‌های افراد و پژوهشگران، تعابیر و تعاریف خاصی از «فرهنگ» مستفاد شده است.

در فرهنگ علوم اجتماعی تألیف آلن بیرو «فرهنگ» را «مراقبت از گیاهان» و معنای مجازی آن را مراقبت از اندیشه معنی کرده و اضافه می‌کند:

۱- زمانی که واژه فرهنگ بالاخص در مورد انسان به کار می‌رود «میزان آموزش و پرورش» و یا میزان توجه به پرورش اندیشه و اشتغالات فکری را می‌سازد.

۲- زمانی که این اصطلاح در انسان‌شناسی، مردم‌شناسی و یا جامعه‌شناسی به کار می‌رود معنایی متفاوت می‌پذیرد و در ادامه اضافه می‌کند که: «در فرهنگ مجموع حیات اجتماعی از زیر بناهای فنی و سازمانهای نهادهای گرفته تا اشکال و صور بیان حیات روانی مطمع نظر قرار می‌گیرند و تمامی آنان همچون یک نظم ارزشی تلقی می‌شوند و به گروه نوعی کیفیت و تعالی انسانی می‌بخشد».

^۱ Public Culture

براساس دیدگاه برخی پژوهشگران، واژه فرهنگ را می‌توان بر مبنای تعاریف زیر طبقه‌بندی نمود:

(الف) تعاریف‌های تاریخی: که تکیه بر روی میراث فرهنگی و وراثت اجتماعی در فرهنگ دارند.

(ب) تعاریف‌های تشریحی: که بر روی قاعده یا راه و روش تکیه دارد و فرهنگ یک جامعه را راه و رسم زندگی اعضای آن می‌داند.

(ت) تعاریف‌های روانشناختی: در این گروه یا تاکید بر فرهنگ بعنوان وسیله «ساز واری» و حل مسائل است و یا تاکید بر فرهنگ به عنوان «آموختگی» صورت اجتماعی است. و تجسم آموزش‌های یک گروه اجتماعی در طول نسل‌ها و یا تاکید بر عادات است.

(ث) تعاریف‌های ساختاری: که بر الگوسازی یا سازمان فرهنگ متکی است.

(ج) تعاریف‌های تکوینی: که فرهنگ را متکی بر یک فرآورده یا ساخته یا تصورات یا نهادها می‌داند.

تا همین اواخر کلمه «فرهنگ» به معنی «علم و دانش» به کار می‌رفت و اطلاق نام «اداره فرهنگ» به آموزش و پرورش فعلی با توجه به همین مفهوم و معنی بود، به علاوه کلمه فرهنگ با مفهوم روشنفکری و طبقاتی مترادف کلمات «مبادی آداب»، «باریک اندیش»، «با سواد»، «اهل مطالعه»، «خوش مشرب»، «آشنا با آداب و رسوم خاص» و «مؤدب و دارای خصایص اخلاقی» نیز به کار می‌رود و معمول چنین استنباط می‌شود که کسی را می‌توان «با فرهنگ» نامید که با رفتار مؤدبانه‌اش برای خود شخصیت و موقعیتی احراز کند. رجب‌زاده در مقاله خود با عنوان «درآمدی بر مفهوم فرهنگ عمومی» در بیان مفهوم فرهنگ عمومی چنین می‌گوید: «فرهنگ عمومی حوزه‌ای از نظام فرهنگی جامعه است که پشتوانه آن اجبار قانونی و رسمی نیست، بلکه تداوم آن در گرو اجبار اجتماعی اعمال شده از سوی آحاد جامعه و تشکل‌ها و سازمانهای غیر دولتی (غیر رسمی) است. برخلاف حوزه فرهنگ رسمی، که در نهایت اجبار فیزیکی از آن حمایت می‌کند، حوزه فرهنگ عمومی عمدتاً بر پذیرش واقناع استوار است و عدم پای‌بندی به آن مجازات، به معنای حقوقی کلمه، را در پی ندارد. وجوه بارز (لباس، شکل لباس و معماری) و اخلاقیات، مصداق‌هایی چون وجدان‌کاری، خطرپذیری، احترام به بزرگترها، مهمان‌دوستی و جور بودن به عنوان مواردی از فرهنگ عمومی است. برای فرهنگ عمومی چیزی به نام «قانون» نوشته نشده است و مصوبه‌ای هم از سوی دولت ندارد، اما ظاهراً حاکم‌ترین قانون و مصوبه، همین فرهنگ عمومی است که یک قانون نوشته و به عنوان یک تصویب‌نامه در متن جامعه مطرح است» (رجب‌زاده، ۱۳۷۹: ۲۲-۲۵).

خزائی در اصلاح فرهنگ عمومی از منظر نهج البلاغه، فرهنگ عمومی را حوزه‌ای از نظام گسترده فرهنگ معرفی می‌نماید که در همه امور زندگی دخالت دارد. در بین تمامی گروه‌ها و جوامع انسانی در طول تاریخ پیوسته وجود داشته، تکرار می‌شود و کمتر جابه‌جا می‌گردد. فرهنگ عمومی مجموعه پاسخی‌هایی است که هر جامعه برای مسائل گوناگون خود پیدا می‌کند که یا بر تجربه نسل‌های گذشته مبتنی است و یا از طریق دستیابی به توانایی‌ها و ذخیره‌های تازه حاصل آمده است. فرهنگ عمومی، جزئی از سنت‌های آموخته انسان و از میراث اجتماعی جامعه اوست و همچنین شکل‌دهنده به ذهن و رفتار عمومی جامعه است؛ آن بخشی از فرهنگ که اجبار اجتماعی از آن حمایت می‌کند و عموم مردم آن را اعمال می‌کنند. به بیانی دیگر فرهنگ عمومی هر جامعه همان شخصیت آن جامعه است، که خلق و خوی عمومی و رفتار و حرکت‌های کلی و شکل واکنش جامعه را نسبت به تحریکات بیرونی مشخص می‌کند (خزائی، ۱۳۹۷: ۱۳-۳۲). در

این پژوهش اصلاح فرهنگ عمومی در قالب فرهنگ عمومی طرح شده است، چراکه هدف از اصلاح، همان به پایداری رساندن است.

پایداری اجتماعی^۱

صاحب‌نظران توسعه پایدار معتقدند توسعه را بایستی افراد و نیروهای انسانی همان جامعه شکل بخشند. انسان سالم و عاری از آسیب‌های جسمی، روانی و اجتماعی می‌تواند سنگ بنای توسعه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی باشد. در همین راستا یکی از اصولی که در سال ۱۹۹۲ از سوی سازمان ملل متحد در کنفرانس ریو^۲ مطرح شد این بود که انسان باید در کانون اهداف توسعه پایدار قرار گیرد (احمدی، ۱۳۹۷: ۲۰). طبق تعریف مؤسسه تحقیقات توسعه اجتماعی سازمان ملل متحد، پایداری اجتماعی فرآیند تغییری است در مسیر رفاه انسان که منجر به بهبود روابط اجتماعی و نهادهای اجتماعی شده و این فرآیند عادلانه، پایدار و سازگار با اصول عدالت اجتماعی و حکومت دموکراتیک است. این تعریف بر روابط اجتماعی، نظم نهادی و روند سیاسی که مرکز تلاش برای رسیدن به نتایج توسعه مطلوب است، تأکید دارد. پایداری اجتماعی شامل دستاوردهای مادی، مانند سلامتی و آموزش و پرورش، دسترسی به کالاها و خدمات لازم برای زندگی مناسب و معقول و دستاوردهای اجتماعی، فرهنگی و سیاسی، از جمله احساس امنیت، کرامت، توانایی بخشی به جامعه از طریق اصول پایداری اجتماعی و شناخت فرهنگی و سیاسی آن جامعه است.

جدول ۴. مفهوم‌یابی معیارهای پایداری اجتماعی

ردیف	معیارها	مفهوم معیارها
۱	تعامل شبکه اجتماعی در جامعه	منظور رابطه یا ارتباطی است که به منظور حفظ بنیان‌های اجتماعی روابط همسایگان، حس تعلق، انسان دوستی، حس با هم بودن و حس تعاون در چهارچوب روابط افراد شکل گرفته و جزئی تفکیک ناپذیر از زندگی آنان شده است.
۲	مشارکت اجتماعی	مشارکت اجتماعی به معنای درگیری ذهنی و عاطفی اشخاص در موقعیت‌های گروهی است که آنان را بر می‌انگیزد تا برای دستیابی به هدف‌های گروهی یکدیگر را یاری دهند و در مسئولیت کار شریک شوند.
۳	حس مکان	حس مکان مجموعه‌ای از حکایت‌ها و روایت‌های فردی و گروهی است که همراه مکان رخ می‌دهد. در پدیدار شناختی مکان، تجربه اصلی‌ترین رکن در ادراک است. یکی از نقش‌های معماری تحقق عینی حس مکان است، و به گونه‌ای که از طریق چنین حسی، فضای انتزاعی به مکانی ملموس تبدیل شود و شخصیت خود را به دست آورد.
۴	ثبات جامعه	ثبات یا استواری اجتماعی از نظر اصطلاحی یعنی توانایی یک نظام برای بازگشت به حالت توازن پس از پشت سر گذاشتن اختلال، در نظریه‌های جامعه‌شناختی تعابیری از قبیل نظم، ایستایی و استواری اجتماعی مترادف ثبات اجتماعی به کار می‌رود.
۵	امنیت (جرم)	امنیت اجتماعی، آرامش و آسودگی خاطری است که هر جامعه‌ای موظف است در زمینه‌های شخصی، اقتصادی، سیاسی و قضایی برای جامعه و اعضای خود فراهم کند.
۶	سرزندگی	سرزندگی به میزان پویایی و نشاط فضا گفته می‌شود که دارای دو رویه است که یک رویه آن به پیش، فرهنگ، مردم و به ادراک آن‌ها وابسته است و دیگری به فضاها شهری و معماری مربوط می‌شود که این دو رویه با هم ارتباط متقابل دارند.

منبع: یافته‌های پژوهش

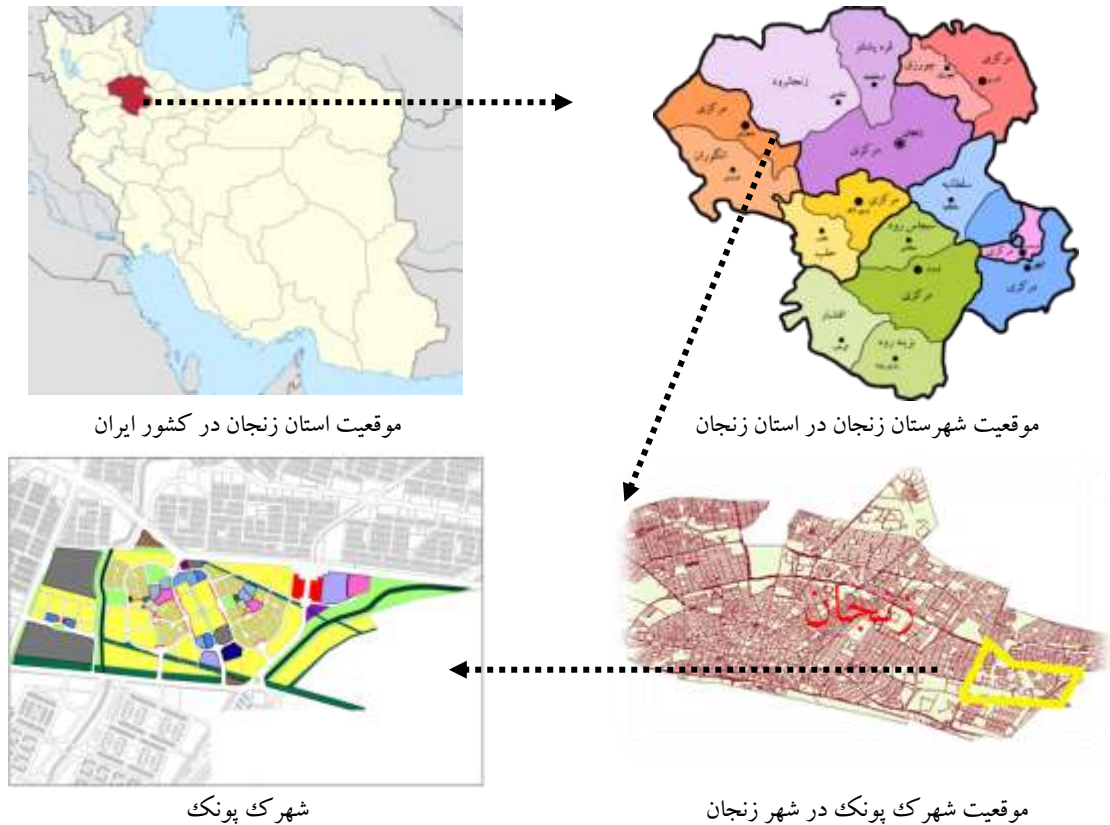
محدوده مورد مطالعه

شهر زنجان مرکز استان زنجان و شهرستان زنجان است که در شمال غربی ایران واقع شده است. براساس آمار منتشر شده دارای ۴۳۰،۸۷۱ نفر جمعیت در سال ۱۳۹۵ خورشیدی، بیستمین شهر کشور از لحاظ جمعیت محسوب می‌شود. در پی سیاست‌های توسعه در دهه‌های گذشته، شهرک‌های مختلف مسکونی به داخل محدوده شهر زنجان اضافه شده است. شهرک پونک به عنوان یکی از بزرگترین شهرک‌های اقماری شهر زنجان محسوب می‌شود. این شهرک در ۴۲ هکتار و

^۱ Social Sustainability

براساس استانداردهای مصوب شورای عالی شهرسازی و معماری بنا در شرق شهر زنجان ساخته شده است. قسمت قابل توجهی از ساخت و سازهای مربوط به پروژه کشوری مهر که به منظور رفع مشکل مسکن، برنامه انبوه‌سازی، کوچک‌سازی و برج‌سازی در شهرهای مختلف کشور برنامه ریزی شده بود، در این شهرک انجام شده است.

نقشه ۱. موقعیت سیاسی محدوددهی مورد مطالعه



منبع: اسناد شهرداری شهر زنجان، ۱۳۹۹

بررسی میدانی از شهرک پونک نشان دهنده عدم توجه کافی به عوامل اجتماعی و کالبدی در فضاهای مسکونی و شهری این شهرک است. انبوه‌سازی با حجم بالا، نزدیکی بلوک‌ها، اسکان حجم انبوه جمعیت بدون وجود زیرساخت‌های مناسب شهری به احتمال بروز مشکلات اجتماعی و امنیتی در شهرک پونک دامن زده است.

یافته‌های پژوهش

داده‌های پژوهش از طریق فرایند کدگذاری مبتنی بر طرح نظام‌مند نظریه برخاسته از پدیدارشناسی تحلیل شدند. کدگذاری فرایندی تحلیلی است که طی آن داده‌ها مفهوم‌گذاری می‌شوند و به هم می‌پیوندند تا نظریه را شکل دهند. تحلیل داده‌ها در این روند جدا از گردآوری و نمونه‌گیری صورت نمی‌گیرد. در طرح تحقیق، نظریه پدیدارشناسی مراحل تحلیل داده‌ها از طریق کدگذاری باز، محوری و انتخابی انجام می‌شود.

کدگذاری باز

در این مرحله از پژوهش، مفاهیم و نکات کلیدی بدست آمده در خصوص پایداری اجتماعی و فرهنگی از فرایند مطالعه ادبیات نظری و پیشینه پژوهش و مصاحبه فهرست شدند. ابتدا مفاهیم و نکات کلیدی بدست آمده از این دو مفهوم اصلی از فرایند مطالعه ادبیات نظری و پیشینه پژوهش‌های انجام شده در داخل و خارج از کشور بررسی و فهرست شدند.

عبارات، مفاهیم و گویه‌های مستخرج شده از پژوهش‌ها، با تحلیل‌های دقیق، یکسان‌سازی (انتخاب واژگان صحیح‌تر، حذف مفاهیم مشترک) انجام و در این بخش ۷۱ گویه بدست آمده در قالب چک لیستی برای انجام مصاحبه تنظیم و با انجام مصاحبه با خبرگان برخی از گویه‌های بدست آمده حذف و اصلاح شدند. در طول مرحله کدگذاری باز، داده‌ها به دقت مورد بررسی قرار گرفتند، عبارات و مفاهیم مناسب و مقوله‌های مربوط مشخص ابعاد و ویژگی آن‌ها تعیین و الگو مورد بررسی قرار گرفت. واحد اصلی تحلیل برای کدگذاری باز و محوری، مفاهیم مستخرج از مصاحبه بوده است که مفاهیم از طریق عنوان‌گذاری توسط محقق، و به طور مستقیم از رونوشت مصاحبه ایجاد شده و در مجموع ۷۱ گویه از مصاحبه‌ها بدست آمد.

کدگذاری محوری

با تفکیک متن مصاحبه به عناصر دارای پیام در داخل خطوط و پاراگراف‌ها تلاش شد تا کدهای محوری استخراج شوند. بعد از این مرحله سعی شد که مقوله‌ها نیز در قالب دسته‌های بزرگ مفهومی طبقه بندی گردند در مرحله کدگذاری انتخابی روابط بین مقوله‌ها آشکار و الگو پارادایمی نظریه برخاسته از داده‌ها شکل گرفت. لازم بذکر است که کدهای باز فراوانی بدست آمده، ولی بعد از هر مرحله طبقه بندی و بررسی داده‌ها، مفاهیم تکراری حذف و مفاهیم مشابه در هم ادغام می‌شدند. نتایج مرحله کدگذاری محوری به شرح زیر است:

بعد فرهنگی

از بین مفاهیم بدست آمده در مرحله کدگذاری باز، ۳۱ مفهوم در قالب چهارکد فرهنگی شامل معیار تنوع فرهنگی، مشارکت، معیار خلاقیت و همزیستی، معیار فرهنگ و اجتماعی است.

جدول ۵. مقوله‌های بدست آمده از کدگذاری محوری بعد فرهنگی

مقوله	مفاهیم اولیه	مقوله	مفاهیم اولیه
۱. الگوسازی بومی ۲. آموزش سازگاری ۳. پذیرش تنوع ۴. اشاعه فرهنگ	۱۸. ایجاد فضای بازی برای کودکان	۵. تحمل تنوع گونه ای ۶. ایجاد حس نوع دوستی ۷. تشویق به علاقه مندی ۸. ایجاد و تحکم وحدت با معیارهای ملی نه قومی ۹. برگزاری جلسات معارفه فرهنگی ۱۰. تشویق اذهان به برگزاری جلسات ۱۱. تشویق برای تبلیغ فرهنگ ۱۲. توجه به نیازسنجی در ساکنین ۱۳. بازخوردگیری مداوم از ساکنین در زمینه کیفیت خدمات	۱۹. ایجاد امکانات رفاهی برای ساکنین
	۲۰. اهمیت دادن و استقبال از خواسته‌های ساکنین		۲۱. تلاش برای پاسخگویی به نیازهای ساکنین
	۲۲. برخورداری از انعطاف در برابر نیازهای ساکنین		۲۳. از خود گذشتگی و انعطاف درباره همسایگان
	۲۴. استقبال و برخورد با روی باز از تقاضا ساکنین		۲۵. تقویت ارتباطات بین ساکنین
۱۴. گسترش فعالیت‌های فرهنگی ۱۵. ارائه خدمات و محصولات فرهنگی ۱۶. برقراری ارتباط مسالمت آمیز ۱۷. بکارگیری خلاقیت در ارتباطات	۲۶. ترغیب صنایع میان فرهنگی	۱۴. گسترش فعالیت‌های فرهنگی ۱۵. ارائه خدمات و محصولات فرهنگی ۱۶. برقراری ارتباط مسالمت آمیز ۱۷. بکارگیری خلاقیت در ارتباطات	۲۷. ایجاد نهاد فرهنگی در مجتمع
	۲۸. ترغیب و توسعه خدمات میان فرهنگی		۲۹. درخواست داوطلب برای کارهای فرهنگی مجتمع
	۳۰. پیش بینی منابع مالی کافی برای طرح‌های فرهنگی		۳۱. شناسایی نقاط ضعف و قوت فرهنگی

منبع: یافته‌های پژوهش

بعد پایداری اجتماعی

از بین مفاهیم بدست آمده در مرحله کدگذاری باز، ۴۰ مفهوم در قالب ده زیر مولفه شاخص عدالت و برابری، شاخص امنیت، توانمندسازی و مشارکت و دسترسی، شاخص رفاه اقتصادی و درآمد، شاخص دسترسی برابر به منابع، تامین نیازهای اساسی، حس تعلق به مکان زندگی، شاخص آموزش، شاخص سرمایه اجتماعی، تاب آوری اجتماعی بعد پایداری اجتماعی را تشکیل دادند.

جدول ۶. مقوله‌های بدست آمده از کدگذاری محوری بعد پایداری اجتماعی

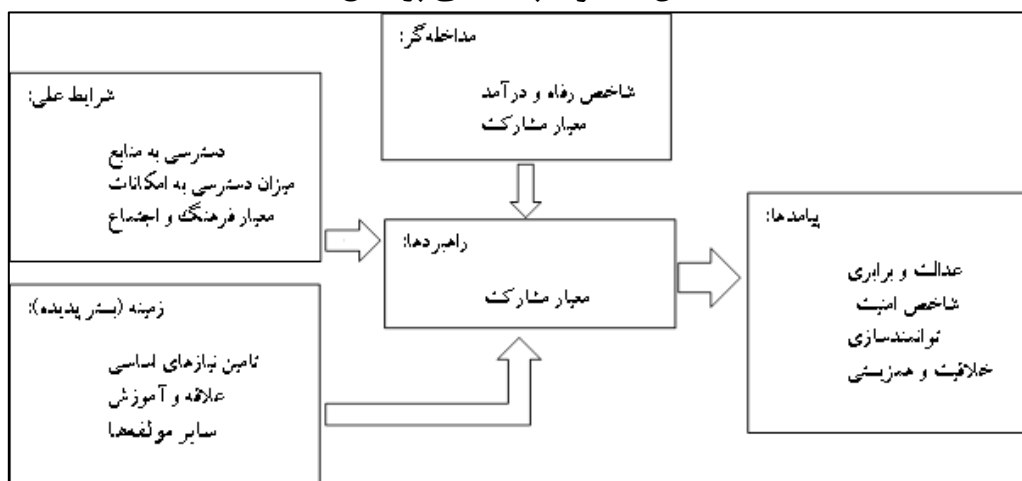
مقوله	مفاهیم اولیه	مقوله	مفاهیم اولیه
عدالت و برابری، شاخص امنیت، توانمندسازی	۱. نصب دوربین‌های مدار بسته	۲۲. حس علاقه ساکنین به مجتمع	۲. آموزش امنیت به کودکان
	۲. آموزش امنیت به کودکان	۲۳. ایجاد علاقه از روی فرایندهای تاریخی و نوستالوژیک	۳. ایجاد فضای امن برای خانواده‌ها
	۳. ایجاد فضای امن برای خانواده‌ها	۲۴. پاسخگویی نسبت به نیازهای افراد	۴. تامین امنیت داخلی مجتمع
	۴. تامین امنیت داخلی مجتمع	۲۵. مسئولیت در برابر نیازهای ساکنین	۵. ایجاد توازن و عدالت در برخورداری از امکانات
	۵. ایجاد توازن و عدالت در برخورداری از امکانات	۲۶. ایجاد تعلق خاطر در ساکنین نسبت به مجتمع	۶. در نظر داشتن حقوق عمومی ساکنین
	۶. در نظر داشتن حقوق عمومی ساکنین	۲۷. درک نیازهای اصلی ساکنین	۷. برخورد یکسان با تمام اعضای ساختمان
	۷. برخورد یکسان با تمام اعضای ساختمان	۲۸. انعطاف پذیری مدیران در قبال طرح مسائل و مشکلات ساکنین	۸. برخورد یکسان و عادلانه با اعضا
	۸. برخورد یکسان و عادلانه با اعضا	۲۹. توجه ساکنین و در نظر داشتن حمایت‌های مدیریتی	۹. تقویت توانایی‌های ساکنین
میزان دسترسی به امکانات	۹. تقویت توانایی‌های ساکنین	۳۰. در نظر داشتن نقاط قوت ساکنین	۱۰. بکارگیری مولفه‌های توانمندسازی ساکنین
	۱۰. بکارگیری مولفه‌های توانمندسازی ساکنین	۳۱. در نظر داشتن نقاط ضعف ساکنین	۱۱. ایجاد توانایی‌های لازم در ساکنین در برابر تهدیدات محیطی
	۱۱. ایجاد توانایی‌های لازم در ساکنین در برابر تهدیدات محیطی	۳۲. ارائه کلیه امکانات رفاهی مثل فضای مناسب	۱۲. ایجاد دسترسی‌های رفاهی برای افراد مسن
	۱۲. ایجاد دسترسی‌های رفاهی برای افراد مسن	۳۳. ارائه کلیه تجهیزات آموزشی لازم در مجتمع	۱۳. ایجاد دسترسی‌های رفاهی برای زنان و کودکان
	۱۳. ایجاد دسترسی‌های رفاهی برای زنان و کودکان	۳۴. سهولت در استفاده از منابع و امکانات	
شاخص رفاه و درآمد	۱۴. ایجاد واحدهای همگون	۳۵. ارتقای تدریجی آموزش و یادگیری	
	۱۵. جلوگیری از شکاف طبقاتی	۳۶. طبقه بندی ساکنین از لحاظ تحصیلات و رشته و لزوم بکارگیری آنان در خدمات مجتمع	
	۱۶. قیمت گذاری صحیح روی واحدها	۳۷. پایبند بودن ساکنین به تعهدات و منشور اخلاقی مجتمع	
	۱۷. محدود کردن کیفیت زندگی ساکنین در یک سطح	۳۸. علاقه مند کردن ساکنین در جهت شرکت در نظرسنجی‌های حل مشکلات مجتمع	
دسترسی به منابع	۱۸. ایجاد منابع با توزیع واحد در مجتمع	۳۹. علاقه‌مندی به مجتمع	
	۱۹. ایجاد عدالت در توزیع منابع	۴۰. مسئولیت پذیری افراد برای پذیرش جایگاه مسئولیتی	
	۲۰. استفاده یکسان از منابع برای تمام ساکنین		
	۲۱. بهره‌مندی افراد از منابع اطلاعاتی همچون مدیریت		

منبع: یافته‌های پژوهش

کدگذاری انتخابی

هدف از کدگذاری گزینشی ایجاد رابطه بین مقوله‌های تولید شده (در مرحله کدگذاری محوری) است. این عمل معمولاً بر اساس الگوی پارادایم انجام می‌شود و به نظریه پرداز کمک می‌کند تا فرایند نظریه پردازی را به سهولت انجام دهد. اساس ارتباط دهی در کدگذاری محوری بر بسط و گسترش یکی از مقوله‌ها قرار دارد. در مرحله کدگذاری گزینشی پژوهش حاضر، ارتباط مقوله اصلی با سایر مقولات مشخص شد. در این مرحله، طبقات اصلی و فرعی با یکدیگر مرتبط شدند تا مفاهیم نظری به منظور ارائه مدلی جهت فرهنگ عمومی و پایداری اجتماعی در مجتمع‌های مسکونی ارائه گردد. با استفاده از پارادایمی که کوربین و استراس (۲۰۰۷) ارائه کرده‌اند، نقش مقولات استخراج شده در قالب مدل پارادایمی شناسایی شد. مدل پارادایمی دارای اجزایی است. که مطابق شکل ۱، ایجاد ارتباط بین مقوله‌های مختلف شناسایی شده را در قالب الگوی پارادایم نمایش می‌دهد.

شکل ۱. الگوی پارادایمی پژوهش



منبع: یافته‌های پژوهش

نتیجه‌گیری

. پاسخ به نیاز مسکن با قیمتی مناسب در حد توان خانواده‌ها از یک سو، کمبود زمین شهری از سوئی دیگر منجر به راه حلی گردید که نقش زمین و قیمت آن در تولید مسکن کاهش یابد. بدین ترتیب زندگی در واحدهای آپارتمانی و مجتمع‌های مسکونی بدون توجه به برخی تبعات سوء اجتماعی آن‌ها برای جوامع تجویز گردید. این مجتمع‌های مسکونی به پیچیده‌ترین و اساسی‌ترین عملکرد در عرصه معماری دو قرن اخیر تبدیل شدند به نحوی که تأثیرات بسیار زیادی بر رفتار ساکنین و روابط آن‌ها دارند. از سویی دیگر پایداری اجتماعی نیاز به یک عملکرد حمایتی اجتماعی توسط شهروندان دارد تا هرکس حق این را داشته باشد در مقابله با مخاطرات زندگی از سلامت اجتماعی، بهداشت، امنیت و مشارکت اجتماعی تا حد ممکن برخوردار شود. دولت رفاه همیشه به دنبال دو هدف اجتماعی و اقتصادی است، تا با توسعه اقتصادی، پتانسیل لازم برای دولت فراهم آید تا بتواند با حمایت اجتماعی، تعادل جامعه و اقتصاد را تقویت کند. تجزیه و تحلیل شاخص‌های پایداری اجتماعی نشان می‌دهد که چگونه شاخص‌های سنتی مانند عدالت، کاهش فقر، و معیشت قبلاً" به طور فزاینده‌ای مطرح بوده‌اند و به جای آن، در سالهای اخیر مفاهیمی مانند هویت، حس تعلق به مکان، و تعامل اجتماعی مطرح شده‌اند که بیشتر نامحسوس و غیر قابل اندازه‌گیری هستند. مفهوم پایداری در جهت مشارکت اجتماعی، حس تعلق به مکان، ثبات جامعه و امنیت گام برداشته است.

در بررسی پایداری اجتماعی و فرهنگی مجتمع‌های مسکونی شهر زنجان که یک پرسشنامه و یک مصاحبه تهیه گردید که یکی برای ساکنین مجتمع‌های مسکونی و دیگری خبرگان معماری و شهرسازی و جامعه‌شناسی که نتایج این پژوهش نشان داد که علل گسترش مجتمع‌های مسکونی در شهر زنجان، تمام گویه‌ها بر گسترش و ساخت و ساز مجتمع‌های مسکونی شهر زنجان تأثیر مثبت داشته است. اما وجود تعاونی‌های مسکن بیشترین تأثیر را بر ساخت و ساز مجتمع‌های مسکونی در این منطقه دارند. و در تحلیل مربوط به ساکنین مجتمع‌های مسکونی که شاخص‌های ذکر شده مورد تحلیل قرار گرفت، نشان داد که مشارکت، امنیت، تاب آوری، عدالت و برابری و کاهش هزینه‌های عمومی زندگی در سطح مطلوبی قرار دارد، اما در حوزه دسترسی در ۵ گویه آن وضعیت نامطلوب بوده اما در مجموع دارای وضعیت نرمال و مطلوبی است، اما مهمتر از همه اینکه میزان پذیرش و تحمل فرهنگ‌های مختلف در مجتمع مسکونی پایین است و بر

اساس تحلیل‌های انجام شده در وضعیت نامطلوبی قرار دارد، با توجه به اینکه تقویت شاخص‌های پایداری اجتماعی و فرهنگی در مجتمع‌های مسکونی نیازمند مدیریت، برنامه ریزی صحیح و تدوین برنامه‌ها و راهبردهای مطلوب است. پیشنهاداتی در جهت بهبود وضعیت پایداری اجتماعی در مجتمع‌های مسکونی داده شده است.

پیشنهادات

ایجاد مراکز ورزشی و تفریحی به شکل پیاده روی در نزدیکی مجتمع‌های مسکونی.
تشکیل جلسات بیشتر در داخل مجتمع جهت رفع مشکلات و بهبود کیفیت زندگی در مجتمع.
تقویت فرهنگ زندگی در مجتمع‌های مسکونی و تدوین قوانین و مقررات مربوط به زندگی آپارتمان نشینی.
نظرخواهی و مشارکت ساکنین جهت انجام امور مربوط به مجتمع مسکونی.
ایجاد فضاهای باز و فضاهای سبز در مجتمع‌های مسکونی جهت تعامل اجتماعی بیشتر ساکنین.
ایجاد خانه‌های تسنیم، مراکز فرهنگی و غیره... جهت مشارکت و ارتباط بیشتر ساکنین با یکدیگر.
ایجاد برنامه‌های آموزشی شهروندی جهت مشارکت و تعامل همسایگان با یکدیگر.
ایجاد فضاهای عمومی مورد نیاز در مجتمع (افزایش رضایت ساکنان موجب ارتباطات و تعامل در بین ساکنان می‌شود).
سامان دهی فعالیت‌های هویت ساز در داخل مجتمع به منظور تقویت حس تعلق ساکنین.
ابلاغ قوانین برای جلوگیری از ساخت و ساز بی‌رویه مجتمع‌های مسکونی با طبقات زیاد.

منابع

- احمدی، ی.، و مرادی، س. (۱۳۹۷). سرمایه اجتماعی (آنلاین و آفلاین) و فرهنگ شهروندی. فصلنامه علوم اجتماعی، (۸۱)، ۱۰۱-۱۳۳.
- اخلاقی، آ.، و صالح صدق پور، ب.، و نوید ادهم، م. (۱۳۹۹). آینده پژوهی اجرای اهداف سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در افق ۱۴۰۴. مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی (مطالعات راهبردی جهانی شدن)، ۱۰(۳۴)، ۵۶-۸۰.
- افشاری، م.، و پوردیهیمی، ش.، و صالح صدق پور، ب. (۱۳۹۴). سازگاری محیط با روش زندگی انسان (یک چارچوب نظری، یک مطالعه موردی). مسکن و محیط روستا، ۳۴(۱۵۲)، ۳-۱۶.
- آصفی، م.، و ایمانی، ا. (۱۳۹۵). باز تعریف الگوهای طراحی مسکن مطلوب ایرانی-اسلامی معاصر با ارزیابی کیفی خانه‌های سنتی. پژوهش‌های معماری اسلامی، ۴(۲ (پیاپی ۱۱))، ۵۶-۷۳.
- جمعه پور، م.، و ابراهیمی، ا. (۱۳۹۴). سنجش و ارزیابی اصول پایداری اجتماعی در مجتمع‌های مسکونی. مطالعات جامعه شناختی شهری (مطالعات شهری)، ۵(۱۶)، ۱-۳۰.
- حبیبی، ک.، و پوراحمد، ا.، و مشکینی، ا. از زنگان تا زنجان. (۱۳۸۷). چاپ اول. دانشگاه زنجان. ایران.
- خزاعی، م.، اصلاح فرهنگ عمومی از منظر نهج البلاغه. (۱۳۹۷). چاپ اول. نشر دریا. تهران. ایران.
- داداش پور، رضا، احمدزاده، حسن، ولی زاده، رضا. (۱۴۰۱). بررسی عملکرد مدیریت شهری بر و سرزندگی در مناطق شهری: (مطالعه موردی: شهر ارومیه). فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)، ۱۲(۳)، ۶۱۸-۶۳۷. doi: 10.22034/2022.212571.2250/jgeoq.

زیاری، ک. (۱۳۷۹). سنجش درجه توسعه یافتگی فرهنگی استانهای ایران. نامه علوم اجتماعی، ۸(پیاپی ۱۶)، ۹۱-۱۰۴.

سجادی قائم مقامی، پ.، و پوردیهیمی، ش.، و ضرغامی، ا. (۱۳۸۹). اصول پایداری اجتماعی در مجتمع‌های مسکونی از دید جامعه صاحب نظران و متخصصان ایرانی. صفه، ۲۰(۵۱)، ۷۵-۸۷.

ضرغامی، ا. (۱۳۸۸). اصول پایداری اجتماعی مجتمع‌های مسکونی در شهرهای ایرانی-اسلامی. فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات شهر ایرانی-اسلامی. ۱(۲)، ۱۰۳-۱۱۶.

نوری، ابوالفضل، پورشیخیان، علیرضا، اصغری، حسین، شهماری، رفعت. (۱۴۰۱). رتبه بندی نواحی منطقه ۱۳ بر اساس شاخص‌های شهر سبز با استفاده از مدل‌های تصمیم‌گیری چند متغیره (تاپسیس). فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)، ۱۲(۳)، ۶۲-۸۳. doi: 10.22034/10.22034.147631/jgeoq.۲۰۲۲

همایون حمیدی فراهانی، هادی حشمتی. (۱۳۹۲). بررسی جایگاه و تحولات فرهنگ در فرآیند جهانی شدن. مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی، ۳(۹)، ۱۵۳-۱۸۰.

یوسفی، جواد، شریفی‌تهرانی. (۲۰۱۶). تحلیلی بر اثرات اجتماعی و فرهنگی توسعه گردشگری (مطالعه شهرستان بیرجند). راهبرد توسعه، ۴۸، ۱۳۷-۱۵۵.

Alyyah, A. K. (2018). Amplop Terbang: Religio-Cultural Relations among the Pilangrejo Peoples. FIKRAH, 6(2), 229-240

Astaneh, M., Taghipour, F., & Emami, D. (2019). Developing a Model for Social Capacity Building and Water Crisis Socialization. Strategic Research on Social Problems in Iran University of Isfahan, 8(2), 107-138.

Farhadi, A., Movahedi, Y., & Movahedi, M. (2013). RELATION BETWEEN HAPPINESS, TIME HORIZON, GENERAL HEALTH AND ACADEMIC PERFORMANCE OF NEW ENTRANCE STUDENTS (ENTERED 1390) OF LORESTAN MEDICAL SCIENCES UNIVERSITY.

Goodland, R. (2013). Lifting livestock's long shadow. Nature Climate Change, 3(1), ۲-2.

Index, L. P. (2019). Social Tolerance Indicator Annual Reports from 2009 to 2017.

Nasiri-Gheidari, Z., & Tootoonchian, F. (2015). Axial flux resolver design techniques for minimizing position error due to static eccentricities. IEEE Sensors Journal, 15(7), 4027-4034.

UNESCO Institute for Statistics. (2011). Financing education in Sub-Saharan Africa: Meeting the challenges of expansion, equity and quality. UNESCO.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2016). Global education monitoring report summary 2016: education for people and planet: creating sustainable futures for all.

Yan, Y., Mao, Y., & Li, B. (2018). Second: Sparsely embedded convolutional detection. Sensors, 18(10), 3337.

Providing a qualitative model for the sustainability of public culture and social sustainability in residential complexes (Case study: Zanjan)¹

Sarvar Rahimazanjani

PhD Student in Architecture, Department of Architecture, New Horizons Research Center in Architecture and Urban Planning, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran

Mohammadreza Rahimzadeh²

Assistant Professor, Department of Architecture, Department of Architecture, New Horizons Research Center in Architecture and Urban Planning, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.

Mansoureh Kianersi

Assistant Professor, Department of Architecture, Department of Architecture, New Horizons Research Center in Architecture and Urban Planning, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.

Abstract

The present research seeks to examine and determine the relationships between the factors that are effective in the sustainability of public culture and social sustainability of residential complexes in Zanjan city as a field of study, in order to discover and investigate the relationship between the sustainability of public culture and social sustainability in the complexes. residential to achieve the sustainability of residential complexes in Zanjan city from its social aspect by relying on public culture. This research is of applied and qualitative purpose. The statistical population of this research is 11 experts in architecture and sociology who were selected using the snowball sampling method. The data collection tool is a semi-structured interview based on theoretical principles. The data analysis method is the grounded theory method. By adapting the data obtained from the analysis of interviews and observations, environmental variables and characteristics related to social and cultural sustainability in residential complexes were extracted and categorized. In the research paradigm model, intervening elements include welfare and income index and participation criteria, causal factors including access to resources, access to facilities and culture and community criteria, strategic factors including participation criteria, consequences including justice and equality, security index, empowerment, creativity and coexistence, background factors include providing basic needs, interest, education. And finally, suggestions were made in line with the results.

Keywords: Social Sustainability, Public culture, Residential Complex, Zanjan city.

¹ . This article is taken from Sarvar Rahima Zanjani's P.H.D thesis entitled "Development of the relationship between the sustainability of public culture and the promotion of social sustainability in residential complexes (case example: Zanjan city)" which was guided by Dr. Mohammad Reza Rahimzadeh and advised by Dr. Mansoureh Kianersi. It has been done in Islamic Azad University, Najaf Abad branch.

² . **Corresponding Author:** m.rahimzadeh@art.ac.ir